

Kraków 25.11.2024

Recenzja rozprawy doktorskiej ks. Jędrzeja Machalskiego pt.: *Kształtowanie się tożsamości osobowej i religijnej oraz wartościowania u kleryków na etapie propedeutycznym* napisanej pod kierunkiem promotora o. prof. UAM dra hab.

Jacka Borysa Soińskiego OFM oraz promotora pomocniczego dr Anny Wieradzkiej-Pilarczyk na Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza na Wydziale Teologicznym w Poznaniu.

Młody człowiek stoi przed ogromnymi wyzwaniami związanymi z wkraczaniem w dorosłość. Dotyczy to umiejętności planowania i zarządzania własnym rozwojem, a także umiejętności oceny swoich działań. W okresie dorastania i dojrzewania przeplatany jest beztrąską i kryzysami, tym co stabilne i pomocne dla jednych wydaje być rodzina dla innych kapłaństwo. Zdaniem wielu badaczy są one podstawowym miejscem wychowawczym, w którym kształtowane są między innymi zasady, więzi emocjonalne, własna odrębność i wyjątkowość, które mają istotny wpływ na tworzenie się znaczących decyzji podejmowanych w przyszłości przez człowieka.

O kształtowaniu się tożsamości i religijności młodego człowieka w rodzinie napisano wiele. Badania dla tego rodzaju grupy społecznej przeprowadziło wielu badaczy. Natomiast niewielu badaczy zajmuje się procesem formułowania się tożsamości osób żyjących we wspólnotach religijnych. Dla przykładu B. Zarzycka (2005, 2017) badała udział czynników psychospołecznych w formacji zakonnej i kapłańskiej, B. Soiński analizował potrzeby psychiczne alumnów (2005) oraz kryzys tożsamości (2016), zaś S. Głaz (2016) badał świat wartości i doświadczenie religijne wśród kleryków filozofii.

Niniejsza praca przedstawiona przez ks. Jędrzeja Machalskiego prezentuje wybrane zagadnienia z punktu widzenia psychologii i teologii pastoralnej, łącząc w sobie obszary nauk teologicznych i psychologicznych. Zgodnie z zadaniem psychologii pastoralnej, która jako dział psychologii, stara się dopomagać teologii poprzez nakreślenie prawidłowości psychicznego funkcjonowania człowieka uczestniczącego w procesie pastoralnym, a także przez opracowanie skutecznych metod integralnej pomocy temu człowiekowi na drodze rozwoju psychicznego oraz duchowego. Zaś u podstaw teoretyczno-teologicznych pracy leży zatem Boże Objawienie, będące fundamentem wiary i powołania kapłańskiego. Przedstawione w pracy koncepcje teoretyczne oraz zdobyte dane empiryczne, mogą stać się wskazówką dla osób odpowiedzialnych za przebieg procesów formacyjnych w trakcie etapu propedeutycznego.

Cel pracy

Cel pracy, jaki prezentuje Doktorant, to próba poszukiwania odpowiedzi na pytania dotyczące wymiaru i statusu tożsamości zarówno w wymiarze osobowym, jak i religijnym oraz wartościowania z uwzględnieniem kryzysu u osób, które odbywają formację podczas etapu propedeutycznego. Autor sugeruje, że treści przekazane w trakcie etapu procesu formacyjnego znajdą odzwierciedlenie w zmianach w obrębie tożsamości oraz wartościowania przyszłych seminarzystów. Uchwycenie tej zmiany będzie możliwe dzięki badaniom podłużnym – przeprowadzonym na początku oraz na końcu roku formacyjnego. Badania przeprowadzone w ramach niniejszej rozprawy doktorskiej miały stać się okazją do pogłębionej refleksji nad wybranymi elementami i sposobami formacji seminaryjnej, aby umożliwić wskazanie obszarów, na które w przyszłości warto zwrócić szczególną uwagę. Doktorant podjął próbę ukazania owocności proponowanych w dokumentach wskazań dotyczących etapu propedeutycznego formacji. Istotnym było również uchwycenie zmian, jakie zachodzą w życiu

seminarzystów pod wpływem procesów formacyjnych, aby móc stwierdzić, czy wprowadzenie do formacji seminaryjnej etapu propedeutycznego może stać się skuteczną odpowiedzią na oczekiwane wyzwania dla przyszłych kapłanów.

Struktura pracy

Zaprezentowana praca ma charakter teoretyczno-empiryczny. Składa się z sześciu rozdziałów. Cztery z nich mają charakter teoretyczny. Pierwszy opisuje zagadnienie tożsamości osobowej i proces jej kształtowania. Prezentuje pojęcie tożsamości w ujęciu psychologicznym oraz przedstawia proces kształtowania się tożsamości ze szczególnym uwzględnieniem okresu przejścia z adolescencji do dorosłości, zwracając uwagę na ważne z punktu widzenia formacji seminaryjnej czynniki warunkujące kształtowanie się tożsamości. Ponadto Autor ukazał charakterystykę statusów tożsamości według J. Marcii oraz koncepcji kształtowania się tożsamości według A. Luyckxa i opracowany przez niego Model Podwójnego Cyklu Formowania się Tożsamości. Rozdział drugi obejmuje zagadnienia tożsamości religijnej i procesu jej kształtowania. Autor wskazuje na psychologiczne uwarunkowania religijności, przedstawia charakterystykę procesu rozwoju religijności ze szczególnym uwzględnieniem wieku dojrzewania. Ponadto ukazał udział czynników w kształtującą tożsamość religijną, a także przedstawiono zagadnienie tożsamości religijnej w badaniach przeprowadzonych przez A. Wieradzką-Pilarczyk. Treść trzeciego rozdziału stanowi zagadnienie tożsamości osoby powołanej do kapłaństwa oraz charakterystyka kryzysów psychologicznych i religijnych na drodze formacji i życia kapłańskiego. Zawiera on opis zagadnienia kształtowania się tożsamości w kontekście formacji integralnej kandydatów do kapłaństwa w świetle nowego *Ratio Fundamentalis Institutionis Sacerdotalis*. Wśród elementów składających się na zagadnienie kształtowania się tożsamości znalazły się takie wymiary jak formacja kapłańska, zadania stojące przed osobami odpowiedzialnymi za

formację, towarzyszenie wspólnotowe i dynamika grupy w procesie formacji oraz etapy formacji seminaryjnej według *Ratio Fundamentalis Institutionis Sacerdotalis* ze szczególnym uwzględnieniem etapu propedeutycznego. Ponadto ukazał charakterystykę kryzysów psychologicznych i religijnych na drodze formacji kapłańskiej oraz analiza psychologiczno-formacyjna zagadnienia kryzysu kapłańskiego. Ostatni z rozdziałów teoretycznych opisuje zagadnienie wartości na drodze powołania do kapłaństwa. Zostały opisane psychiczne uwarunkowania kandydatów do kapłaństwa z uwzględnieniem struktury osobowości wg E. Higginsa, wybrane teorie potrzeb, koncepcję postawy w psychologii oraz wybrane psychologiczne koncepcje wartościowania oraz wartości kluczowe dla powołania według teorii L. Rulli. Rozdział piąty ma charakter metodologiczny. Autor zaprezentował metodologię badań własnych. Przedstawił problem badany, pytania i hipotezy badawcze, zmienne analizowane w pracy oraz zastosowane narzędzia badawcze i przebieg badań. Dokonał też charakterystyki osób badanych. Natomiast w rozdziale szóstym Autor zaprezentował uzyskane wyniki wśród badanej grupy oraz odpowiedzi na umieszczone hipotezy. Przedstawił wnioski teologiczno-pastoralne. Na końcu pracy, w aneksie, zawarto Ankietę własną skonstruowaną na potrzeby badania.

Metoda

W celu analizy podjętego zagadnienia Autor przeprowadził badania w grupie 94 osób odbywających formację w ramach etapu propedeutycznego w seminariach w Polsce. Miały one charakter badań podłużnych. W takich ośrodkach jak: Białystok, Kalisz Katowice, Łask, Olsztyn, Opole, Płock, Podkowa Leśna, Szczecinek oraz Zemborzyce. W ośrodkach tych niejednokrotnie zebrani byli alumni z więcej niż jednej diecezji. Pierwsze badanie zostało przeprowadzone na przełomie października i listopada 2022 roku. Drugie badanie przeprowadzono w czerwcu 2023 roku, zanim kandydaci wyjechali na wakacje do domów. Z grupy

94 osób rozpoczynających formację w ramach etapu propedeutycznego odeszło 28 alumnów. Średnia wieku badanych osób wynosiła 21,6 lat. Do osób, które odeszły z drogi formacji kapłańskiej już nie było możliwości dotrzeć, aby dopytać o motywację odejścia czy zebrać inne dotyczące ich informacje.

W celu zebrania materiału empirycznego oraz rozstrzygnięcia postawionego problemu i weryfikacji hipotez badawczych Autor posłużył się następującymi narzędziami badawczymi:

- a). Skonstruowaną na potrzeby badań własną ankietą, J. Machalskiego,
- b). Skalą Wartości B. Soińskiego OFM,
- c). Skalą Wymiarów Rozwoju Tożsamości (DIDS/PL) A. Brzezińskiej i współpracowników,
- d). Skalą Tożsamości Religijnej (STR) A. Wieradzkiej-Pilarczyk.

Analiza uzyskanych wyników

Analizy wyników Autor rozpoczął od ukazania procesu wartościowania alumnów. Odwołując się do otrzymanych wyników uzyskanych przy pomocy Listy Wartości dla trzech grup: całej grupy, osób, które ukończyły etap propedeutyczny i którzy przegrali formację w trakcie etapu propedeutycznego. Drugie badanie miało miejsce po ukończonej formacji propedeutycznej. Ukazując jednocześnie zmiany alumnów w wartościowaniu, przed etapem formacji i po jej zakończeniu.

Następny etap badań dotyczył statusu czynników tożsamości osobowej, gdzie za zmienne kryterialne Autor przyjął wartości uzyskane w Skali Wymiarów Rozwoju Tożsamości, w celu pogrupowania alumnów według ich profilu tożsamości osobowej ukazując poziom zmiennych w grupie alumnów na początku etapu propedeutycznego dla całej grupy, tych którzy przegrali i dla tych którzy ukończyli etap formacji w poszczególnych skupieniach. Dokonał podobnej analizy na końcu formacji dla grupy alumnów, którzy ukończyli proces formacji.

Podobne badanie przeprowadził dotyczące statusu czynników tożsamości religijnej, gdzie za zmienne kryterialne przyjął wartości zdobyte w Skali Tożsamości Religijnej w celu pogrupowania alumnów według ich profilu religijnego, ukazując poziom zmiennych w grupie alumnów na początku etapu propedeutycznego dla całej grupy, tych którzy przerwali i dla tych którzy ukończyli etap formacji w poszczególnych skupieniach. Podobnej analizy dokonał dla grupy alumnów, którzy ukończyli proces formacji. Jednocześnie przeprowadzając analizę na uzyskanych danych i uzyskał odmienne profile alumnów. W efekcie końcowym dokonał porównania uzyskanych wyników wśród alumnów pierwszego badania z wynikami drugiego.

Dla ubogacenia pracy Autor zapytał badanych o czynniki, które zdaniem alumnów miały największy udział w zmianie jaka miała miejsce w trakcie etapu propedeutycznego. Dotyczy to modlitwy, życia we wspólnocie. Zaś osoby, które miały największy wpływ na zmianę, to współbracia ze wspólnoty, spowiednik. Zapytani o kryzys religijny w trakcie formacji, 77% badanych wskazali na jego obecność, a dotyczył kryzysu powołania (43,2%), najczęściej szukali pomocy i spowiednika (30%), wystarczające porady (33%).

Weryfikacja hipotez

Doktorant dokonał weryfikacji hipotez, które dotyczyły tożsamości osobowej i religijnej u osób rozpoczynających formację podczas etapu propedeutycznego oraz ich zmiany, jakie dokonują się pod wpływem procesów formacyjnych. Przedstawił też wyniki badań dotyczących wartości, zmiany wartościowania. Następnie opisał zagadnienie doświadczenia kryzysu w trakcie formacji.

A). Na początku etapu propedeutycznego u większość alumnów zauważa się uaktywnienie się procesów eksploracji związanych z tożsamością osobową i religijną. Liczni alumni ujawniają także procesy związane ze zobowiązaniami. Badania wykazały, że kandydaci zgłaszający się do seminarium w dużej mierze

są osobami o dojrzałej tożsamości zarówno w wymiarze osobowym, jak i religijnym, a wybór drogi powołania kapłańskiego zdaje się być świadomym wyborem wynikającym z wcześniej ukształtowanej osobowości i religijności.

B). Tożsamość osobowa oraz tożsamość religijna pod wpływem procesu formacyjnego ulega zmianie. Analiza migracji poszczególnych badanych pomiędzy grupami osób o różnych statusach tożsamości osobowej ukazuje, że formacja w analizowanym okresie wywarła pozytywny wpływ na kształtowanie się dojrzałej tożsamości osobowej, a pojawiające się kryzysy stwarzają szansę dalszego skutecznego rozwoju. Podobnie w przypadku tożsamości religijnej. Na końcu etapu propedeutycznego, w skali całej grupy, alumni przejawiają osłabienie procesów eksploracji zarówno w wymiarze wszerz jak i w głąb na korzyść podjęcia zobowiązania oraz identyfikacji ze zobowiązaniem. Sugeruje to, że w wyniku procesów formacyjnych alumni przejęli zbiór treści religijnych od osób odpowiedzialnych za formację, zaangażowania się w budowanie osobistej, głębokiej relacji z Bogiem, co również można uznać za postęp w powołaniu i wzrost dojrzałości.

C). Alumni, którzy ukończyli etap propedeutyczny formacji bardziej niż na jego początku cenią sobie wartości moralne i religijne takie jak zbawienie, naśladowanie Chrystusa, ubóstwo, czystość czy posłuszeństwo, a mniej takie jak wolność osobista, uznanie ze strony innych, przyjemność czy wygodne życie. Biorąc pod uwagę wyniki badań można zauważyć, że osoby wybierające drogę powołania kapłańskiego bardziej cenią sobie wartości moralne i religijne niż wartości humanistyczne i witalne. Najmniej cenionymi z wartości witalnych okazały się: wygodne życie, przyjemność, uznanie ze strony innych czy piękno. Porównując ze sobą wyniki badania przeprowadzonego na początku etapu propedeutycznego oraz na końcu zauważyć można, klerycy na identycznym lub bardzo podobnym poziomie cenili sobie wartości ostateczne, natomiast pozostałe wartości uznawane za kluczowe dla powołania cenili sobie mniej niż w momencie pierwszego badania.

D). W trakcie formacji propedeutycznej pewna grupa alumnów doświadczała różnego rodzaju kryzysów, najczęstszym rodzajem był kryzys związany z własnym powołaniem. Najbardziej pomocną osobą w ich rozwiązywaniu ukazał się spowiednik, kierownik duchowy, duże wsparcie alumni otrzymywali od wspólnoty.

Wnioski teologiczno-pastoralne

Na bazie analizy uzyskanych wyników Doktorant przedstawił kilka ważnych wniosków teologiczno-pastoralnych, które dotyczą statusów tożsamości osobowej i religijnej oraz z potrzeby indywidualnego podejścia w formacji oraz tożsamości osób odpowiedzialnych za formację. Dotyczą one także integralnego charakteru formacji, wpływu różnych czynników i osób na zmiany, zagadnienia wartości na drodze formacji, oraz kryzysów doświadczanych przez seminarzystów.

Analiza uzyskanych wyników sugeruje kilka wniosków:

- wskazuje na potrzebę indywidualnego podejścia do procesu formacji i uwzględnienia osobistą sytuację i strukturę osobowościowo-religijną każdego z kandydatów do kapłaństwa.

- w trakcie towarzyszenia alumnom w procesie kształtowania się ich tożsamości osobowej i religijnej oczekuje się od formatorów, dojrzałej tożsamości w obu wymiarach.

- wskazuje na konieczność zwrócenia uwagi na integralny charakter formacji podczas etapu propedeutycznego. Etap propedeutyczny ma służyć położeniu fundamentu, jakim jest formacja ludzka, dla całej formacji kapłańskiej.

- osobami, które zdaniem alumnów miały największy wpływ na ich zmianę, byli współbracia ze wspólnoty seminaryjnej, a następnie spowiednik/kierownik duchowy oraz przełożony.

- wśród czynników mających największy wpływ na zmianę w trakcie formacji na etapie propedeutycznym badani wymienili na pierwszym miejscu modlitwę, a następnie życie we wspólnocie, osobiste refleksje, Sakrament Pojednania, lekturę Słowa Bożego, działania wychowawców i przełożonych oraz doświadczenia życiowe.

- najwyżej cenionymi wartościami przez seminarzystów, zarówno w badaniu przeprowadzonym na początku etapu propedeutycznego, jak i na końcu, okazały się wartości o charakterze ostatecznym, takie jak zbawienie, naśladowanie Chrystusa.

- analizowana grupa alumnów w trakcie formacji propedeutycznej nie uniknęła kryzysu lub trudności związane z powołaniem do kapłaństwa.

Ocena rozprawy

Przemiany społeczno-kulturowe zmuszają badaczy do poszukiwania nowych metod w celu doboru alumnów do seminarium o dobrze ukształtowanej tożsamości osobowej i religijnej. Jednym ze sposobów jest i może być wprowadzenie do procesu formacji seminaryjnej etapu propedeutycznego. Jak ukazał Doktorant może być istotną formą kształtowania tożsamości osobowej i religijnej w trakcie wchodzenia w dorosłość dla wielu alumnów. Wprowadzenie okresu formacji do kapłaństwa o etap propedeutyczny tworzy przestrzeń do wnikliwego odkrywania własnej osobowości i cierplivej pracy nad sobą, to okres nabycia umiejętności korzystania z w sposób odpowiedzialny z Internetu, pogłębienie relacji z Bogiem i pełniejsze naśladowania Jezusa.

Doktorant podjął się opracowania zagadnienia, które jest rzadko analizowane. Cennym walorem tej pracy jest, zgodnie zresztą z obranym jej celem, choć nie udało się tego zrealizować w sposób absolutnie wyczerpujący, ukazanie procesu tworzenia się tożsamości osobowej i religijnej alumnów w trakcie etapu propedeutycznego. Podjęty cel pracy zmierzał w kierunku

wypełnienia luki, jaki ma miejsce w nauce. Trzeba przyznać, że cel ten został osiągnięty. Literatura zagadnienia i analiza uzyskanych danych empirycznych pozwoliły wyciągnąć szereg wniosków na temat tożsamości osobowej i religijnej oraz wartościowania u alumnów w trakcie formacji, a podłużny charakter badań pozwolił na uchwycenie zmian jakie zachodzą w procesie kształtowania się tożsamości oraz wartościowaniu z uwzględnieniem kryzysu na przestrzeni etapu propedeutycznego.

Wynikające z przeprowadzonych badań wnioski zachęcają do zwrócenia szczególnej uwagi na indywidualny charakter formacji w kontekście tożsamości z uwzględnieniem tożsamości osobowej i religijnej alumnów oraz osób odpowiedzialnych za formację, a także jej znaczenie dla procesów formacyjnych, ponadto na ważność tego typu formacji. Ukazanie wpływu różnych osób i czynników na zmianę zachodzącą w alumnach podczas etapu propedeutycznego oraz ich powiązanie z wymiarami tożsamości osobowej i religijnej dowartościowuje ideę integralnego charakteru formacji na tym etapie. Ciekawych wniosków dostarcza również część badań poświęconych wartościom i wartościowaniu, zwłaszcza w kontekście wychowania do ubóstwa, jako odpowiedzi na merkantylizm obecnej kultury. Przedstawione w pracy wnioski mogą stać się cenną inspiracją zarówno dla osób odpowiedzialnych za formację, jak i dla samych seminarzystów.

Struktura pracy wskazuje, że cel pracy został dokładnie wskazany i konsekwentnie zrealizowany. Układ pracy, czyli rozmieszczenie rozdziałów i ich treści, odpowiada analizowanej tematyce pracy. Praca napisana czytelnym językiem, zrozumiałym dla czytelnika. Zaproponowana koncepcja opracowania zagadnienia jest starannie przemyślana i spójna. Wstęp został napisany zgodnie z przyjętymi normami, każdy rozdział ma właściwą strukturę, a zakończenie dopełnia całość rozprawy. Przypisy zostały sporządzone zgodnie z przyjętymi regułami, a bibliografia przedstawia się interesująco i bogato. Jej zestaw wskazuje, że Doktorant zebrał i uporządkował najważniejsze, a także najnowsze

opracowania na analizowany temat. W zakończeniu Doktorant dokonał podsumowania dokonanej analizy zagadnienia. Nakreśliła kilka istotnych wniosków wynikających z pracy wskazując jednocześnie na ważność analizowanego zagadnienia.

Zauważa się jednak pewne niedociągnięcia w pracy, jak na przykład brak przecinka, brak litery w wyrazie, niedopracowany styl zdania. Uważam, że należałoby dostarczyć więcej informacji odnośnie osób badanych. W części Wnioski teologiczno-pastoralne i Zakończeniu wskazane byłoby odwołać się częściej do wcześniejszych badań, co prawda nie mamy ich wiele, oraz literatury związanej z psychologią rozwojową i z procesem kształtowania się tożsamości osób związanych z ich wiekiem dorastania. Np.:

1. Piotr Wierzbicki (2015). Znaczenie okresu propedeutycznego w formacji kandydatów do kapłaństwa, *Kościół i Prawo*, 4(2), 101–117.
2. Michał Mraczek (2022). Etap propedeutyczny w formacji seminaryjnej w Polsce, *Polonia Sacra*, 26(3), 155–170.
3. David C. Wang, Angela Reed Stephen Greggo, Lauren Bowersox (2023). Spiritual Formation in Theological Education: A Multi-case Exploration on Seminaries and Student Development. *Christian Education Journal Research on Educational Ministry*, 20(1), 65–86. DOI:10.1177/07398913231177722
4. Mike Canoy, Ralph Kenneth Salinas, Efren Rey Genobesa & Jingle Selgas (2023). Towards the Altar: An In-depth Exploration of Seminarians' Aspiration Towards Priestly Vocation, *Journal of Religious Studies*, 22(2), 641–672. DOI: 10.20885/millah.vol22.iss2.art13

Wskazane uwagi nie odbierają wartości pracy, jedynie mają na celu ulepszeniu jej całości. Uważam, że część empiryczna pracy zasługuje na publikację w formie artykułu.

Recenzowana rozprawa spełnia kryteria stawiane dysertacjom doktorskim. Biorąc pod uwagę ocenę merytoryczną i formalną rozprawy Ks. Jędrzeja

Machalskiego, należy stwierdzić, że Doktorant wykazał się umiejętnością opracowania podjętego zagadnienia, jako samodzielnego dzieła naukowego oraz spełnia ona ustawowe wymogi stawiane osobom ubiegającym się o stopień doktora. W związku z tym wnioskuję, by Rada Naukowa Dyscypliny Nauki Teologiczne Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu podjęła kolejne kroki przewidziane w obowiązujących przepisach ustawy o stopniach i tytule naukowym, zmierzające do dopuszczenia Ks. Jędrzeja Michalskiego do dalszego etapu przewodu doktorskiego.

Z poważaniem
Prof. dr hab. Stanisław Głaz SJ

